

BABEL.

September 2021
Jaargang 30
Nummer 01

**Onderzoeker naar
complotdenken
Jan Willem van
Prooijen: 'Wat echt
heel verkeerd is, is
complotdenkers
een gelijkwaardig
podium geven als
een expert'**

**In de Commelinstraat valt
nog te dromen**

**Hoe de perfectie in porno onze
perceptie van seks aantast**

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

FACULTEIT DER GEESTESWETENSCHAPPEN

02 HOOFDREDACTIONEEL

• door Robin Phoelich & Freek Haye /// **04 HET INTERVIEW**

JAN-WILLEM VAN PROOIJEN

• door Teske Wortman /// **10**

IN DE GEEST VAN SLAVOJ

ŽIŽEK • door Jens Rummens

/// **13 COLUMN** • door Tammie

Schoots /// **14 MOKUM** •

door Tammie Schoots /// **16**

GGG SPETTERS IN PARIJS •

door Lucas Gortemaker /// **18**

NAZOMEREN • door Sofia de

Valk /// **22 GEDICHT** • door

Lotta Heijna /// **23 COLUMN** •

door Sofia de Valk /// **24 ESSAY**

PORNO & PERCEPTIE • door

Jens Rummens /// **27 TALIGE**

WENDING • door Robin

Phoelich /// **28 GEDICHT** • door

Sofia de Valk

IN DE GEEST VAN

Slavoj Žižek en zijn begrip van ideologie

10

GGG

Een Hollandse film in de Parijse cinémathèque

16

NAZOMEREN

Je kan alleen op vakantie als je een thuis hebt

18

Lieve *Babel*-lezer,

Er breekt een nieuwe tijd aan. Niet de zo begeerde tijd waarin het coronavirus niet langer onder ons leeft, maar een periode waarin we toch een beetje terugkeren naar dat wat we voorheen kenden. Het is een tijd die onder andere in het teken zal staan van de heropening van het fysieke onderwijs. De *Babel* zal dan ook weer trouw aanwezig zijn in de tijdschriftbakken van de gebouwen van de UvA, zodat je terwijl je de uitgang van het universiteitsgebouw passeert onderweg een *Babel* mee kunt grissen. Het is een simpele en alledaagse handeling die we al voor zo lang spaarzaam of niet hebben verricht, dat zijn we haast normaal zijn gaan vinden!

Terug naar het echte oude gaan we natuurlijk niet. We moeten immers de mondkapjes dragen in de gang en onszelf het liefst regelmatig testen op het beruchte virus. Desalniettemin is deze vooruitgang ontzettend waardevol, en is de waarborging van de toegankelijkheid van onderwijs door het weerhouden van het opleggen van vaccinatie- of testverplichtingen een reden voor vreugde.

Nu de universiteit weer een meer centrale plaats gaat innemen in het dagelijkse leven van studenten, door fysiek bezig te zijn met je medestudenten, docenten en het onderwijsmateriaal, staan er ook weer belangrijke thema's op de agenda voor het nieuwe academische jaar; van diversifiëring tot klimaatverandering. Wij hopen dat studenten enthousiast met deze thema's gaan engageren. Dit kan natuurlijk op allerlei manieren, maar zeker ook via *Babel*. Voor ons als redactie is het doel om duiding te geven aan de uitdagingen, conflicten en veranderingen die ons te wachten staan.

Dit doel nemen we extra serieus omdat de vermindering van de aanwezigheid van de geesteswetenschappen nog altijd gaande is. Veel fysieke faculteiten verdwijnen, maar onze disciplines dreigen ook de geesten van de mensen te verlaten. De geesteswetenschappen genieten in onze samenleving niet langer de autoriteit van 'de wetenschap', maar juist aan de discussies en problemen van nú kunnen zij onmisbare bijdragen leveren.

In deze editie gaan we daarom in gesprek met Jan Willem van Prooijen, hoogleraar complottheorieën aan de Vrije Universiteit. Het is een alsmat relevant wordend onderwerp, waarbij nuanceren en duiding essentieel is. Immers wordt er steeds meer misbruik gemaakt van het polariserende label 'complotwappie'. Verder komen er dit nummer zowel persoonlijke als actuele thema's voorbij. Deze actuele thema's herinneren ons eraan dat andere onderwerpen ook nog steeds belangrijk zijn naast de hectiek rondom het coronavirus. Zo bespreken we het steeds dringendere probleem van goedkope webshops, de perceptie van pornografie, en de ruttocratie waar we hopeloos in verzeild zijn geraakt. Ook wordt er teruggekeken op deze veelbelovende, maar misschien ietwat teleurstellende zomer.

De redactie start met veel plezier aan een nieuw jaar *Babel*. We wensen je naast veel leesplezier, ook vooral een volwaardig, prikkelend en uitdagend academisch collegejaar.

Liefs,

Robin en Freek

Een tocht door de psyche van complotdenkers

Vaccins, 5G, corrupte politici. Het afgelopen jaar lijken complottheorieën onontkoombaar te zijn. Waar komen ze vandaan en wat voor mensen geloven er nou eigenlijk in? Deze maand duikt *Babel* met Associate professor Jan-Willem van Prooijen in de hoofden van complotdenkers. Naast zijn werk op de afdeling van Experimentele en Toegepaste Psychologie aan de Vrije Universiteit is hij actief als senior researcher bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en als Bijzonder Hoogleraar Radicalisering, extremisme en complotdenken aan de afdeling Strafrecht aan de Universiteit van Maastricht.

Tekst /// **Teske Wortman** Beeld /// **Juliëtte de Groot**

Wat is de wetenschappelijke definitie van 'samenzweringstheorie'?

“De wetenschappelijke definitie is een theorie over een groep mensen die in het geheim samenzweert met het plan om kwaadaardige doelen te bereiken. Je hebt natuurlijk de klassieke samenzweringstheorieën, zoals de theorie dat het coronavirus door mensen is gemaakt in een lab of allerlei theorieën over de 9/11-aanslagen, noem maar op. Maar het kan ook op veel kleinere schaal, zoals kinderen op school die denken dat leraren samenzweren om ze lage cijfers te geven. Dat is, op een ander niveau, ook een vorm van complotdenken.”

U heeft geschreven dat radicale theorieën vaak aan kracht winnen door schrijnende maatschappelijke gebeurtenissen. Is de pandemie ook zo'n soort maatschappelijke gebeurtenis?

“De pandemie versterkt het wij- versus zij-denken. Het zet mensen tegen elkaar op en dat werkt radicalisering en dus polarisering in de hand. We zagen dat ook na de 9/11-aanslagen bijvoorbeeld. Toen zag je ook in de samenleving tegenstellingen toenemen. Kort daarna volgde natuurlijk de moord op Pim Fortuyn en kwam het rechtspopulisme op. Dus ja, dat is wel inherent aan dat soort situaties. En ook op grotere schaal. Er zijn wetenschappers die hebben gekeken naar hoe

radicale regimes aan de macht komen. Wat ze dan eigenlijk concluderen is dat crisissituaties een grote rol spelen. Het gaat dan vooral eerst even heel erg goed in de vorm economische voorspoed of territoriale uitbreiding, waarna het dan vaak in elkaar stort. Op dat soort momenten zijn samenlevingen extra gevoelig voor radicale leiders.”

De maatschappij is heel intolerant voor complotdenkers geworden en dat merken ze

Denkt u ook dat er een link is tussen complotdenken en de mate waarin mensen zich aan de coronaregels houden?

“Er is inderdaad te zien dat complotdenken samenhangt met de mate waarin mensen van plan zijn zich aan de coronamaatregelen te houden. We hebben vorig jaar in april bij een grote steekproef gevraagd in welke mate mensen geloofden in allerlei complottheorieën over het coronavirus. Acht maanden later, in december, bekeken we hoe hun leven er toen uitzag. We zagen dat het geloof in complottheorieën in april goed kon voorspellen of mensen zich hadden laten testen op corona en als ze zich hadden laten testen of die test ook positief was, of dat mensen zich aan de maatregelen hadden gehouden. De maatschappij is heel intolerant voor complotdenkers geworden en dat merken ze, ze raken ook eerder hun baan kwijt.”

Hoe ga je het gesprek aan met iemand die in complotten gelooft?

“Dat is een vraag die ik vaak krijg. Ik ontvang regelmatig mailtjes van mensen wiens familie of vrienden helemaal wegzakken in complotdenken. Laat ik vooropstellen dat het niet makkelijk is. In elk geval is het van belang dat je in gesprek blijft met zo'n persoon. We vinden op sociaal vlak dat mensen die niet in complottheorieën geloven eerder een vriendschap verbreken met een complotdenker, dan vice versa. Als je een complotdenker de deur wijst dan ben je hem kwijt. Het is

belangrijk om die persoon serieus te nemen, dus ga niet doen alsof jij het allemaal beter weet. Probeer niet op ze neer te kijken. Probeer oprecht geïnteresseerd in de denkbeelden van die persoon te zijn, maar laat wel weten dat je het er niet mee eens bent. Lees je ook in in de complottheorieën waar ze in geloven, zodat je goed weet wat de tegenargumenten zijn. Vaak kennen die mensen de tegenargumenten veel minder goed dan dat je je realiseert. Dat zijn de dingen die je kan doen, maar nogmaals, het is lastig. Je moet je eigenlijk ook afvragen wat voor relatie je wilt met deze persoon. Soms wil je gewoon met iemand door een deur kunnen blijven gaan omdat het een goede vriend of vriendin van je is. Of misschien is het zelfs je zoon of dochter. Als je uiteindelijk onderling begrip krijgt, is dit niet per se een slechte uitkomst, want dan blijf je wel met die persoon in gesprek en blijf je wel gewoon vrienden. Dan heb je tenminste nog een toekomst met die persoon. Uiteindelijk is er maar één iemand die uit het konijnenhol kan klimmen en dat is die persoon zelf. Je kan wel helpen, maar er is ook een grens aan wat je kan doen.”

Is complotdenken eerder gegrond in emotie of eerder in iets rationeels, zoals de drang om kritisch te willen denken?

“Er is inderdaad een aardig discrepantie tussen wat complotdenkers zeggen en wat we in onze data zien. Wat we in onze data zien is dat complotdenken heel emotioneel is; het hangt heel nauw samen met gevoelens van angst en woede. Complotdenkers vinden zichzelf vaak juist enorm kritische denkers. Het probleem daarmee is dat het helemaal geen kritische denkers zijn. Rutte en De Jonge zijn bij wijze van spreken nog niet uitgesproken en je hebt het al terzijde geschoven omdat je denkt dat het allemaal een grote leugen is. Dat is niet kritisch denken. Het is juist heel makkelijk om dingen al bij voorbaat terzijde te schuiven en achter van die internetprofeet aan te hollen.”

Wat zou de regering kunnen doen tegen complotdenken?

“Wat de Nederlandse regering nu doet is vrij goed. Er zijn heel veel persconferenties, er wordt uitgelegd waarom maatregelen genomen worden en alle vragen van journalisten worden netjes beantwoord. Ik weet niet per se of het hieraan ligt maar complotdenken is in Nederland vele malen lager dan in heel veel andere landen. In mei was er een representatieve steekproef onder de Nederlandse

bevolking waarbij onder andere werd gekeken naar hoeveel mensen dachten dat het coronavirus in een lab gemaakt was. Dat was op zich wel grappig want uit de resultaten kwam een percentage van vijftien. Ik was in een radioprogramma en daar vroegen ze of ik ervan schrok dat het zo hoog was. Toen was mijn antwoord: ‘Nee, eigenlijk ben ik verbaasd dat het zo laag is.’ Want in bijvoorbeeld de Verenigde Staten was exact hetzelfde ook getoetst en daar was het bijna dertig procent en in Canada idem dito. In Australië was het bijna veertig procent. Eigenlijk valt het in Nederland wel mee. We hebben ook data waarbij we gekeken hebben naar complotten binnen de veertien EU-landen. Daar hebben we gekeken naar *conspiracy mentality*, dat is gewoon een hele algemene neiging om in complottheorieën te geloven. We hadden stellingen zoals ‘Er gebeuren veel dingen achter de schermen waar burgers geen weet van hebben.’ Ook daar deed Nederland het eigenlijk heel erg goed in vergelijking met veel andere landen.”

Eigenlijk valt het in Nederland wel mee

Zijn er manieren waarop complotdenken in Nederland afwijkt van andere landen?

“In Nederland vind je een U-curve. Complotdenken is dus eigenlijk sterker onder SP-stemmers en PVV- en FvD-stemmers, dan de meeste gematigde partijen. In de Verenigde Staten is het echt wel anders, daar heb je een tweepartijstelsel en daar is complotdenken echt wel sterker onder Republikeinen dan onder Democraten. In Oost-Europa zijn er ook een aantal landen waar het juist weer sterker is aan de linkerkant. Hetzelfde geldt voor Spanje, waar je wel een radicaal linkse partij hebt maar niet echt een Wildersachtige

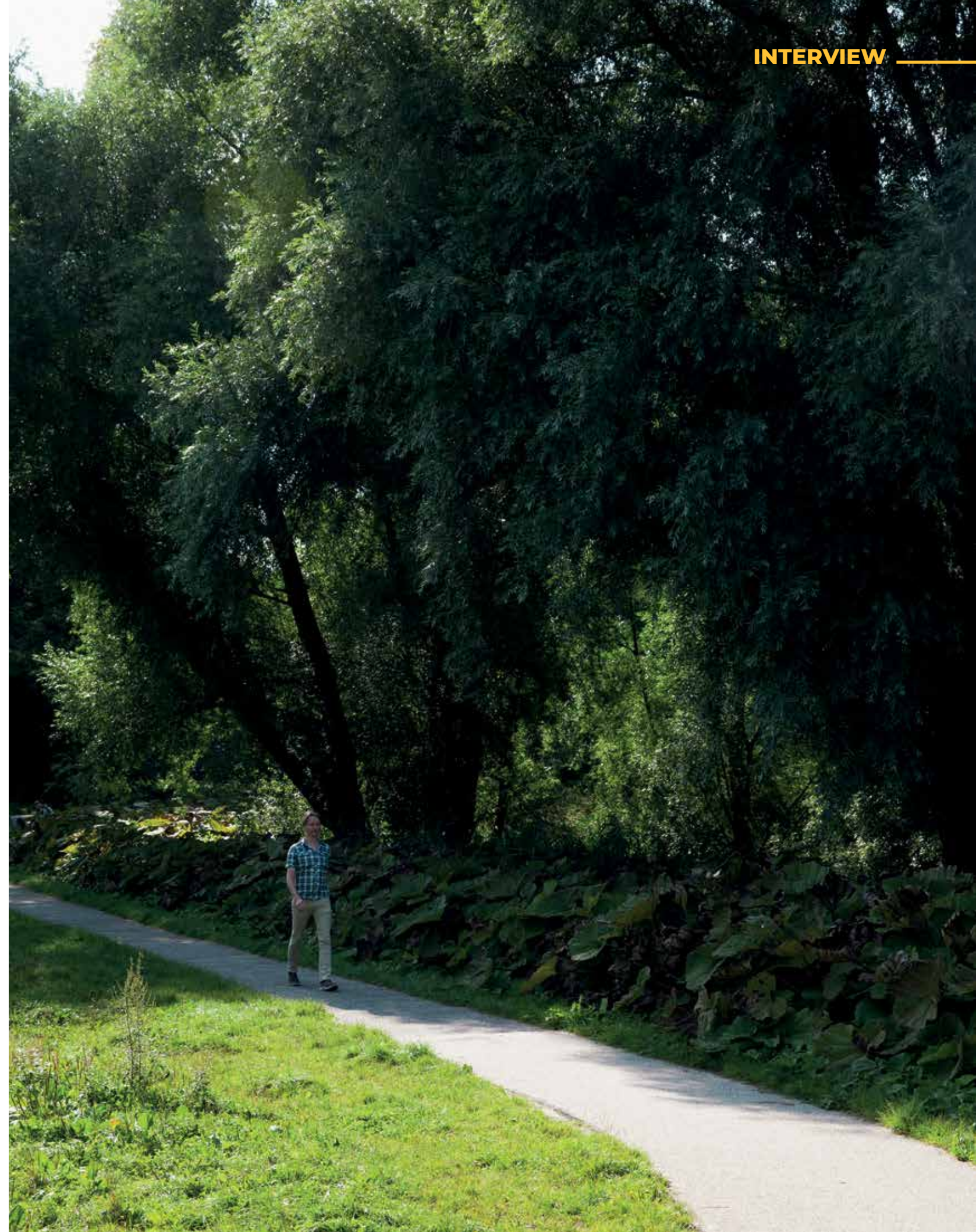
rechtse partij. Dus het hangt ook af van de politieke cultuur van een land. Wat Nederland wel uniek maakt is dat er twee hele duidelijke rechts-populistische partijen zijn die het meestal heel goed doen in de peilingen, maar dat er ook een heel duidelijke links-populistische partij is, de SP, die het ook goed doet in de peilingen. Heel veel andere landen hebben dat niet. Dat maakt Nederland wel interessant voor onderzoek.”

Hoe denkt u dat de ontwikkeling van de media bijdraagt aan de mate waarin mensen in complottheorieën geloven?

“De media hebben daar natuurlijk veel invloed op. Laat ik het zo zeggen, wat de media natuurlijk kunnen doen zijn een aantal dingen. Ten eerste, wat ik in het verleden veel gezien heb en wat echt heel verkeerd is, is complotdenkers een gelijkwaardig podium geven als een expert. Ik heb een keer een talkshow gezien en aan de ene kant van de tafel zat een anti-vaxxer en aan de andere kant een viroloog en die gingen met elkaar in gesprek. Dat is echt een totaal verkeerde setting. Goede wetenschap gaat uit van twijfel, wetenschappers zijn vaak heel twijfelachtig en hebben allemaal mitsen en maren, terwijl die anti-vaxxer het allemaal heel goed denkt te weten omdat hij een paar websites heeft gelezen, dus die geeft heel zelfverzekerde antwoorden van ‘zo en zo zit het en ik heb gewoon gelijk.’ In een gesprek tussen een anti-vaxxer en een viroloog heeft de viroloog gewoon 99 van de 100 keer gelijk en die anti-vaxxer heeft dan ongelijk. Het zijn geen gelijkwaardige meningen dus zo moeten ze ook niet gepresenteerd worden. Ik zou complotdenkers met heel ongefundeerde meningen gewoon niet al te veel een podium geven.”

Waren er honderden jaren geleden ook al mensen die in complotten geloofden? Is complotdenken iets van alle tijden?

“Het is een vergissing om te denken dat dit allemaal maar door het internet komt. Ook zonder internet was Lange Frans een complotdenker geweest, dat weet ik helemaal zeker. Ik denk wel dat het internet een nieuwe dynamiek heeft gebracht. Ik weet niet of het per se het geval is dat mensen er meer in zijn gaan geloven door het internet. Misschien een aantal specifieke complottheorieën wel hoor. Bijvoorbeeld anti-vax denk ik wel echt dat het internet het een boost heeft gegeven. Ik denk dat door echokamers de

complottheorieën extremer worden en dat ze een beetje gekker worden eigenlijk, omdat het om veel minder bewijs vraagt. Om twee historische voorbeelden te geven: de moord en Kennedy of 9/11. Hierbij gingen mensen nog op zoek naar bewijs om te proberen een theorie te construeren. Tegenwoordig is de redenering: 'We zijn het niet eens met de bewindvoerders, want die mensen zijn allemaal satanistische bloeddrinkende pedofielen,' en dat is het dan. Dit wordt volop rondgeschreeuwd in die echokamers waardoor langzamerhand de consensus ook het bewijs vormt. Dynamieken als deze zijn wel nieuw maar tegelijkertijd werd er in de middeleeuwen waarschijnlijk veel meer in complottheorieën geloofd dan nu. Ik bedoel, heksen bestonden en die werden verbrand omdat ze samenzwoeren met de duivel. Ik heb recent een boek van een historicus gelezen en zijn theorie is dat complottheorieën juist sinds de jaren vijftig zijn afgenomen en nu door de pandemie weer een klein beetje opleven. Ik denk dat het altijd bij de menselijke natuur zal horen, het zit echt in de mens ingebakken. Het is menseigen om een groep die ze niet zo goed kennen te wantrouwen en dan ook het zekere voor het onzekere te nemen door er theorieën over te bedenken. Ik heb geen glazen bol, maar ik vermoed dat complotdenken in de toekomst eerder minder dan meer wordt, maar dan heb ik het niet over de eerstkomende vijf jaar maar over de eerstkomende honderd jaar."

U zegt dat het zit ingebakken in de menselijke natuur. Is er een evolutionaire reden waarom we zo denken?

"Eigenlijk moet je het zo zien: wat is in de evolutionaire geschiedenis van de mensen nou een van de grootste bedreigingen geweest om het leven van mensen vroegtijdig te beëindigen? Een van de grootste bedreigingen is altijd groepen andere mensen. Oorlogen, stammenstrijd, noem maar op. Onze theorie is dus dat in zo'n gevaarlijke periode als de prehistorie – vergis je niet het was in de prehistorie veel gevaarlijker dan het nu is – het veel gebruikelijker was om vroeg dood te gaan, omdat je vermoord werd door anderen. In zo'n situatie is het best adaptief om andere groepen niet zomaar te vertrouwen. Om te denken 'Hé, de stam die daar zit, wat zijn die van plan?' Als je snel complotten ziet dan verhuis je ergens naartoe waar het wel veilig is en als dat niet zo is dan blijf je zitten en kun je dus inderdaad slachtoffer worden van genocide. Dus we denken wel dat het evolutionair nut heeft. Je ziet het ook terug bij jager-verzamelaarsamenlevingen.

Natuurlijk denken ze niet dat corona in een lab is gemaakt, maar wel zoiets als: 'Iemand in onze stam is doodgegaan en dat kunnen wij niet goed verklaren. Dat andere dorp daar heeft vast tovenarij gebruikt.' Dit soort denkwijzen kunnen ook echt aanleiding zijn voor oorlogen."

U zei net dat gemarginaliseerde groepen vaak vatbaar zijn voor complotdenken, maar ik had eerder verwacht dat het andersom zou zijn. Dat complotdenkers een verklaring zoeken om hun discriminatie te verantwoorden.

"Dat is een heel goed punt. Dat is inderdaad een wisselwerking. Want complotdenken komt vaker voor onder gestigmatiseerde minderheidsgroepen, maar tegelijkertijd zijn er ook heel veel complottheorieën over die groepen, met name in extreemrechtse kringen. Denk bijvoorbeeld aan Anders Breivik die een enorm manifest op het internet publiceerde voordat hij die jongeren op Utøya vermoordde. Het manifest stond vol met Eurabia-theorieën, dus dat er een complot is tussen linkse politici en moslimleiders om een moslimstaat van Europa te maken. Dus ja, in extreemrechtse kringen zijn dit gangbare complottheorieën."

Het lijkt alsof iets in ons ertoe leidt dat we het gevoel hebben dat we om iets goeds te bereiken een ander onder de bus moeten gooien.

"Naarmate mensen sterker overtuigd zijn van hun morele gelijk, naarmate ze ook minder tolerant worden jegens mensen met andere opvattingen. Sterk overtuigd zijn van je morele gelijk komt ook vaker voor bij radicale groepen. Dat is ook het gevaar van polarisering, dat mensen eigenlijk een beetje lijken te vergeten wat het ideaalbeeld eigenlijk moet zijn, namelijk een democratie waar mensen het met elkaar oneens mogen zijn en dat dat juist iets goeds is. Die andere groep die moet gewoon hun mond houden of ze moeten de gevangenis in. Wat wij vinden is de ultieme objectieve waarheid en is hoe de maatschappij eruit moet zien. Het geloof dat er simpele oplossingen zijn voor complexe problemen is iets wat samenhangt met radicalisering."

Het gaat over het gevoel van het beter weten. Is er een soort intellectuele arrogantie,

omdat mensen het beter denken te weten dan experts?

"Laat ik het omdraaien. Intellectuele bescheidenheid, dus het besef dat je het niet goed weet, is volgens mij een hele goede voorspeller of je een goede wetenschapper wordt of niet. Socrates zei het al: 'Het enige wat ik weet is dat ik niets weet.' Terwijl het juist een van de meest wijze mensen van zijn tijd was. We zien dat ook inderdaad bij complotdenkers terug, zelfoverschatting.

Mensen met van die hele stellige rechtlijnige uitspraken van zo zit het en niet anders, dat zijn vaak waarheidsprofeten die je juist moet mijden

En ook bij radicale groepen, ze zijn *overconfident*. Het hangt ook samen met het Kruger-Dunning-effect: hoe zelfverzekerd ben je over je kunnen en hoe goed ben je echt? Bij de meest incompetente mensen is dat verschil juist het grootst. Incompetente mensen zijn juist heel zelfverzekerd. Terwijl als je ergens heel veel van weet, als je een expert bent op een bepaald gebied, en je leert er steeds meer en meer over dan ga je ook steeds beter zien dat het allemaal complex is en word je behoedzamer in je uitspraken. Maar mensen

met van die hele stellige rechtlijnige uitspraken van zo zit het en niet anders, dat zijn vaak waarheidsprofeten die je juist moet mijden."

Wat zou een complotdenker denken wanneer ze uw werk lezen?

"Er zijn wel wat complotdenkers die volgen wat ik doe. Ik denk niet dat ik ze echt op andere gedachten breng. Ik heb in ieder geval nog nooit een mailtje gehad met de boodschap 'Dank u wel, dankzij u ben ik van mijn complottheorieën af.' Zo werkt het ook volgens mij ook niet. Mijn onderzoek gaat niet over de vraag 'Heeft het coronavirus iets met 5G te maken?' Het gaat om de vraag 'Wie gelooft er wel in en wie gelooft er niet in? En hoe komt dat?' Desalniettemin, complotdenkers worden weleens kwaad. Alleen al de termen 'complotdenken' of 'complotgeloof' zijn al voldoende, want dat zien ze als laatlunkend en ze voelen ze zich in een hoekje gestopt."

Wat ik zelf veel opmerk is dat mensen die in complottheorieën geloven zichzelf vaak in een slachtofferrol plaatsen.

"Klopt. Eigenlijk hangt dat samen met stigmatisering. Op het moment dat je het gevoel hebt dat je onderdrukt wordt, dat je eigenlijk een tweederangsburger bent, dan stimuleert dat complotdenken. Mensen die coronavaccins niet willen, zullen dat nu toch wel voelen. Dat neemt niet weg dat een vaccin nodig kan zijn. Ik vond eigenlijk wel dat Hugo de Jonge dat laatst heel aardig zei: 'In welke mate moet onze vrijheid beperkt worden om jou vrij te laten zijn om geen vaccin te nemen?' Dat is best een discussie die je mag voeren. Onbeperkte vrijheid bestaat niet. Ik ben ook niet vrij om iemand te bestellen of om iemand te vermoorden. Je ontnemt iemand anders daar zijn vrijheid mee. Ik denk dat die kwestie van vrijheid op een andere manier nu ook de discussie is. Je kan mensen niet dwingen een naald in hun lichaam te steken, maar mag je dan wel andere eisen stellen om het verspreiden van het virus tegen te gaan? Ik vind van wel." ▲

Het raamwerk van een post-ideologische ideologie

Voor de rubriek 'In de geest van' onderzoeken onze redacteurs elke maand het gedachtegoed en leven van een opvallende geesteswetenschapper. Deze maand poogt Jens het meest centrale begrip van de Sloveense filosoof met rockster gehalte, Slavoj Žižek, inzichtelijk te maken: ideologie. Žižek focust zijn kritiek op hedendaagse tendensen, maar uiteindelijk vooral op het kapitalisme, via het begrip van ideologie. Hij stelt dat een geslaagde ideologie niet zozeer een verdraaide perceptie is, bijvoorbeeld door politieke hersenspoeling, maar dat het juist geruisloos is en jouw algemene wereldbeeld initieel construeert.

Tekst /// **Jens Rummens** Beeld /// **Bob Foulidis**

De manische Slavoj Žižek (1949), met zijn persoonlijk internetarchief, wordt gezien als het boegbeeld van de Sloveense school. Deze school karakteriseert zich aan de hand van een politiserende lezing van de Franse filosoof en psychoanalist Jacques Lacan. De Fransman stond naast zijn psychoanalytische leer mede bekend om de moeilijkheid en obscuriteit. Žižek en de Sloveense school slagen er toch in die psychoanalytische instrumenten op een succesvolle manier te implementeren in een analyse van verschillende maatschappelijke fenomenen, zoals fantasie, het verlangen of 'the big other'. Ook Žižeks begrip van ideologie is in grote mate beïnvloed door Lacans theorie.

Žižeks filosofie wordt daarnaast in grote mate beïnvloed door de filosofie van de niet minder cryptische Verlichtingsfilosoof Georg Hegel. In de leer van deze Duitser staat het principe van dialectiek centraal, waaronder ook, zoals je terugziet in Žižeks werk, de meester-knechtdialectiek. Een dialectiek is een continu (historisch) ontwikkelingsproces, waar iedere ontwikkeling een paradoxale is: nooit eenduidig en altijd tegenstrijdig. In essentie bestaat een dialectiek uit drie delen. De these, welke aanstootgevend is voor een reactie; de antithese die een negatie of contradictie vormt ten opzichte van de these; en de synthese die het product is van die confrontatie. Al moet bij de synthese wel vermeld worden dat ze niet altijd per se een 'oplossing' is, als wel een nieuwe situatie waar de contradictie status quo is. De meester-knechtdialectiek is vervolgens de totstandkoming van subjectiviteit. Žižek meent dat subjectiviteit ontstaat in de confrontatie. Dit articuleert zich in dat het niet draait om de 'winnaar' van het meningsgeschil dan wel om de verwachtingen die de ene verlangt te hebben in de perceptie van hemzelf bij de ander. De strijd is er dus een qua erkenning. Je verlangt ernaar verlangd te worden. Het geschil draait niet alleen om belangen of positie maar voornamelijk om de vraag hoe de positie van de een bijdraagt aan de oordelende perceptie van de ander. Het zal dan ook deze subjectiviteit van het individu zijn die een grote rol speelt wanneer Žižek spreekt over ideologie en, meer specifiek, de manier waarop mensen ageren.

De ideologische structuur

In Žižeks film *The pervert's guide to ideology* (2012) begint hij zijn monoloog met de stelling dat er gedacht wordt dat we tegenwoordig in een post-ideologische tijdperk leven. Dit komt onder andere

voort uit de redenering dat alleen politieke regimes ideologisch geladen zouden zijn en dat we momenteel in de minst politiek besmette periode leven die er tot nu toe is geweest: een liberale democratie. Wat Žižek vervolgens op briljante wijze doet, is het illustreren dat ideologie geen geconcentreerde politieke bron vereist waarmee hij op indirecte manier de oorzaak van de huidige ideologie afschuift op het kapitalisme. In tegenstelling tot Karl Marx, die zei dat de kapitalistische ideologie één van vals bewustzijn is, stelt Žižek dat ideologie het bewustzijn zelf is. In dezelfde film is de eerst besproken casus die van de film *They Live*: een verhaal over een landloper die een zonnebril vindt verschaft van de kracht om de boodschap te zien achter de met ideologie beladen symbolische realiteit. Het punt is dat de ideologie beladen 'realiteit' de primaire realiteit is van ons bewustzijn en dat pas achteraf (volgens de analogie van het opzetten van de zonnebril) de ware symboliek van de ideologie inzichtelijk wordt.

In tegenstelling tot Karl Marx, die zei dat de kapitalistische ideologie één van vals bewustzijn is, stelt Žižek dat ideologie het bewustzijn zelf is

De geniale denkstap om vanuit de psychoanalyse ideologie uit te leggen is iets waar we Žižek erg dankbaar voor moeten zijn. In essentie maakt een gearticuleerd idee in zichzelf dus niet de materiële kracht uit van een ideologie, maar zijn het de psychologische structuren die de ideologie draaiende houden. De menselijke geest wordt aangetrokken tot universalia: het reduceren van eender welk idee of aforisme tot het stramien dat het leven bepaalt. Dit wordt duidelijk als we kijken naar het nazisme, de meest extreme ideologie uit de geschiedenis. Duitsland was na de Eerste Wereldoorlog een puinhoop en alles mislukte: het vertrouwen in de globale economie was onbestaand, voorgaande beleidsconstellaties waren mislukt en de mensen zochten vertrouwen achter een imposant en daadkrachtig figuur. Het regime van Hitler heeft toen op ingenieuze manier de schuld en oorzaak van die problemen afgeschoven op de joden. Het onbereikbare verlangen was om alle joden uit te moorden opdat ze een welvarende en gezonde maatschappij zouden overhouden. Maar toch weet iedereen, mits een gerationaliseerde opvatting van deze ideologie, dat het uitmoorden van joden nooit de problemen zou verhelpen die zij voor ogen hadden. Dit is ook wat Žižek aantoont. De ideologie functioneert in zijn structuur omwille van een fantasie, iets dat de beweging draaiende houdt zoals een ezel die achter een wortel loopt die met een stok en touw aan zijn nek gebonden is.

De ideologie functioneert in zijn structuur omwille van een fantasie, iets dat de beweging draaiende houdt zoals een ezel die achter een wortel loopt die met een stok en touw aan zijn nek gebonden is

De neoliberale ideologie

In de huidige, volgens Žižek vaak perverse, ideologie zijn wij mensen geen subjecten die onze plicht ten lijve behoeven ondergaan maar zijn wij ‘subjects of pleasure’. In het verlengde van de onschuldige uitspraken ‘wees jezelf’, ‘bereik je potentieel’ of ‘geniet met volle teugen van je leven’ ligt één van de meest fundamentele pijlers verborgen van de door Žižek bekritiseerde ideologie. De factor in deze

uitspraken is in wezen een vage fantasie. Wie ben je dan als je jezelf bent? Wanneer heb je je potentieel bereikt? En tegen welke criteria weeg je de waarde van je levensgenot af? Het speelveld van de ideologie wordt aangejaagd door verlangen. In het voorbeeld waar wordt gezegd dat je jezelf moet wezen, verlang je, aldus Žižek, niet naar het bereiken van die vage entiteit maar begeer je het verlangen van de ander naar jouw ‘potentieel’. En hier kom je weer terug bij de meester-knechtdialectiek, alsook de term ‘the big other’.

Voor Žižek is ‘the big other’ de kracht waartegenover je de vraag stelt ‘Wat wil de ander van mij?’ Het is de tegenspeler in de subjectiviteitsconfrontatie jegens wie je de vraag moet stellen in welke mate jouw dispositie bijdraagt in diens perceptie van jou. Ook al wordt ‘the big other’ niet nader gedefinieerd door Žižek, kan je het aanschouwen als de daadkracht van een ideologie. Want hoe paradoxaal het ook klinkt, stelt hij in talloze teksten en interviews, ‘There is no big other.’ De tragiek van (deze) ideologie is dat, wanneer we ons in een ideologie bevinden en we deze proberen te ontvluchten in onze fantasieën, dromen en verlangens we ons juist in de ideologie bevinden. Ze bepaalt dus niet alleen onze ‘realiteit’ maar dirigeert ook onze verlangens en dus subjectiviteit. Het is zo dat ze in haar meest basale dimensie een fantasie-construct is welke als fundering dient voor onze realiteit.

De aard van de huidige ideologie is een consumeristische: de structuur van de algehele sociaal-maatschappelijke omgang wordt bepaald door de idee van consumisme. Žižek spreekt vaak de misnogene woorden: ‘Het einde van de wereld is meer denkbaar dan een verandering in de economische cultuur.’ Zo neemt hij ook de ecologische trend op de hak. Tegenwoordig heb je bij hele grote merken producten die volgeplakt worden met groene etiketten. Žižek geeft het voorbeeld van Starbucks, waar er wordt gezegd ‘Oké, onze koffie is iets prijziger dan elders, maar één procent van onze winst gaat naar de koffieboeren in Guatemala.’ Zijn analyse hier is de volgende: binnen het consumeristische speelveld van de ideologie kan je gezegd een ecologisch verschil maken dankzij de verwaarloosbare moeite van iets extra te betalen. De aandachtige lezer zal ook hier een overeenkomst vinden met de psychoanalytische notie van verlangen en ‘the big other’.

Met een persoonlijke anekdote zag ik het deze zomer tijdens mijn doorreis in Zweden nog een stapje verder gaan. Waar Starbucks impliciet meedoet aan een ideologie zag ik op een vegan ecologische fairtrade graanreep expliciet de woorden ‘It’s fairtrade, so you can buy with good conscience’ staan. Het punt van Žižek is dat in plaats van een daadwerkelijke poging doen om ecologischer te leven ideologie ons de makkelijke uitweg biedt. Want aan het einde van de dag heb je niets veranderd aan de consumeristische cultuur die in realiteit destructief ageert jegens Moeder Natuur.

Žižek is geen evidente filosoof om volledig te begrijpen. Ik twijfel zelfs of hij zichzelf wel helemaal begrijpt. Voor een beter beeld van deze verder uiterst interessante geesteswetenschapper raad ik je aan eens de Žižek-Youtube-rabbithole op te zoeken. De man is naast zijn baanbrekend gedachtegoed een uiterst excentriek en vermakelijk persoon om naar te luisteren *snifs*. ▲

Neuken voor de leuk, MIJN leuk

De schaamte bekreep me toen ik hoorde dat ik geen compensatie zou krijgen voor mijn bindend studieadvies. Ik had te weinig studiepunten behaald, een huilpartij over mijn overleden oma en de bouwput achter mijn studentenkamer boden niet genoeg reden om het eerste jaar nog een keer te proberen. Ik had de opleiding Rechten vooral gekozen omdat het me wat ‘economisch perspectief’ bood, te midden van mijn pretstudies, Filosofie en Europakunde. Die ene negen en een half die ik voor Constitutioneel Recht had gehaald was vooral omdat de docent zo knap was. De rest van het jaar was ik simpelweg met andere dingen bezig.

Dat leuke jongens me aanspoorden tot academisch presteren, bracht me terug naar de derde klas van de middelbare school. Ik was smoorverliefd op Gijs, wiens asblonde haren ik adorerend aanstaarde achterin de Frans les. Na twee falende jaren met alleen maar zesjes en vijfjes (ik mocht slechts overgaan omdat mijn ouders in een verbale vechtscheiding lagen) krikte ik mijn cijfers op naar achten en negens. Ik had mezelf wijsgemaakt dat hoe meer hoge cijfers ik haalde, hoe meer hij me zou opmerken. Maar Gijs viel op blond, bleek achteraf. Wellicht ten overvloede; ik en mijn bruine haar vervielen terug in de welbekende zesjes nadat ik zijn seksuele preferenties had achterhaald.

Waar de spreekwoordelijke ezel zich niet twee keer aan dezelfde steen stoot, blijf ik dit patroon fervent herhalen. Ik had onlangs bedacht dat ik intiem zou worden met een jongen, zoals menig opgesloten student in deze pandemie had ik daar ‘gewoon’ zin in. Voor iemand die eens per jaar vrijt met een willekeurig aanbieder, is dat heel wat (studiejaar niet kalenderjaar). De pretenties en bloemig taalgebruik achterwege latend: ik wilde neuken. Zoals de zwaar selectieve vleesmarkt in Amsterdam dicteert, betekende dat, dat ik aan mijn coronakilo’s moest werken. Dat giftige predicaat wist ik helaas niet te ontworstelen, zeker niet nadat mijn huisgenoot over het vriendinnetje van de yogadocent had gezegd: “Ze leek net op een model, niet zoals jij en ik.” Sjokkend sleepte ik mezelf naar RoCycle, een spin-klas waar de bloedmooie Hannah, Engelse aanmoedigingen naar me jubelde. Na tien minuten ontvluchtte ik misselijk de klas. In mijn hoofd had ik afgeschreven ooit nog terug te keren, dan maar geen seks. Toen ik mijn beste vriendin belde zei ze: “Nou en, gewoon morgen nog een keer proberen.”

Drie jaar daarvoor was het me na menig tranen en misselijkheidsvlagen wel gelukt om een conditie op te bouwen. Ik wilde me toen simpelweg fijner in mijn vel voelen; er was geen sprake van externe dictaten, verwachtingen en oordelen. Er lag iets persoonlijks in de wens: mijn gemoedstoestand stond centraal in deze queeste naar sportiviteit. Dat is iets wat in mijn leven vaak heb gemist, ik doe iets voor een ander. Als je iets voor jezelf doet houd je het beter vol, dan als je iets eigenlijk voor iemand anders doet. Anticiperend op een doemscenario probeer ik falen te ondervangen: waarom niet drie studies volgen als dat de kans voorkomt om in een precare economische situatie terecht te komen? Waarom niet sporten zodat de jongen die ik leuk vind me niet afwijst? Door nooit te gaan voor wat je zelf echt wilt, is als een leven ongeleefd laten. Ik wandel slechts nog van prikkel naar prikkel, allemaal korte termijn reacties op een lange termijn probleem.

Nu ik mijn midden twintig passeer, begint het me te dagen dat het toch echt tijd wordt mijn eigen legitimiteit te erkennen. Ik mag beslissingen nemen omdat ik het wil, niet omdat anderen dat dicteren. Waarom kiezen voor het doemscenario als daar toch niets aan is? Ik wil vrijen met een man die ik leuk vind zonder mijn lijf in de weg te laten staan. Ik wil een studie doen waar ik met plezier wakker voor word. Ik wil in een busje werkeloos langs de kust toeren met mensen waar ik van houd. Liever lachend van contract naar contract leven dan een smetteloos bestaan. Bij deze dan ook een oproep of iemand mij, met ongetraind lijf en zonder Rechten studie, wil neuken. Slechts voor mijn plezier. ▲

Tekst /// Tammie Schoots

Beeld /// Amanda Vlieger

Laat mij maar wonen in een straat ertussenin

In de snelle toeren van de moderne maatschappij is iedereen bezig ergens heen te gaan. De gemiddelde yup wil in een wijk zoals de Dappermarkt wonen maar de straten die ernaartoe leiden laten ons koud. De doelmatigheid waarmee we leven doet ons niet beseffen dat de hoop op een beter leven nou juist hetgeen is wat het leuk maakt.

Tekst /// Tammie Schoots Beeld /// Imke Chatrou

Lopend door steden anders dan de mijne, heb ik mezelf de gewoonte aangeleerd om in de verte van lange straten te kijken. Een gevoel van verlangen bekruipt me dan, het echte leven dat gebeurt dáár aan het einde van de straat. Het kan een bebost stuk villawijk op een hoge heuvel zijn of juist een smal arbeiderssteegje, uitgerekt zodat ik ver kan kijken. Als een soort wazig vooruitzicht blijven de details ongezien zodat ik de confrontatie niet hoeft aan te gaan met de verwaarloosde groeven in het huis en de uitgewoonde binnenkant.

Mijn 'straat er tussenin' is de Commelinstraat in Amsterdam Oost, waar je aan het begin helemaal over de Dappermarkt kan uitkijken. Ik fietste er ooit doorheen op weg naar mijn studentenrot nadat ik op een feestje van mijn oude baas, zijn huisgenoot had geneukt. Dat klinkt misschien wat lomp maar zo is het echt gegaan. Er was geen enkele andere reden voor de intieme escapade dan het prachtig hoge appartement en de mooie praatjes over zijn Rechten studie. Pfoe, wat ambieerde ik het om op de Dappermarkt te wonen. Zo'n leven als hij had, dat zou ik ook wel willen. Terwijl ik ietwat verregend in het holst van de nacht door de lelijk bakstenen Commelinstraat fietste, kon ik niet anders dan denken: de Dappermarkt is leuk maar hier hoop ik nooit te eindigen. Plots werd ik bijna van mijn fiets gereden. Een Ubereats bezorger met Earpods van zeker 200 euro en glanzend witte Nike's keek me boos aan.

Als een echte 'native' slenter ik nu over de Dapperstraat en passeer ik hordes toeristen die het nooit nalaten mij en mijn imposante 1 meter 92 veelvuldig te fotograferen. In

In mijn kamer ligt iets te rotten maar ik ben zo overprikkeld en depressief dat ik alleen nog maar half dood in bed kan liggen

hun hoofd wordt er een verhaal om mij heen gesponnen. Ik hoor ze fluisteren, ik kom vast van een fotoshoot voor een merk dat zij later in de winkel zullen aanschouwen. Of ik ben net bezig met mijn grote doorbraak in

de kunst- en cultuursector. Hun ogen volgen mij tot aan mijn deur in mijn imponerende huis met typisch Amsterdams voorgevel. Ik kan het stuk steen alleen maar betalen vanwege het laatste beetje welvaartsstaat, eens zo vurig gepropageerd door de verloren sociaaldemocraten. Ik knijp een puistje uit in mijn naar pis ruikende lift. Flats. Ik doe nog een poging het witte stipje weg te vegen, maar de spiegel zit zo vol vegen, dat ik het reflecterende vlak liever niet aanraak. Wanneer ik de deur achter me sluit begint de baby van hiernaast alweer te krijsen, met een schamele 15 vierkante meter inclusief keuken en badkamer is het niet te ontkomen. Met mijn handen veeg ik de vliegen weg voor mijn neus. In mijn kamer ligt iets te rotten maar ik ben zo overprikkeld en depressief dat ik alleen nog maar half dood in bed kan liggen. Het bed dat mijn halve kamer in beslag neemt.

"Ik kijk best wel tegen jou op." Ik stikte bijna in de optimistische wortels die ik naar binnen proppte. Ik was de rechtenstudent op een van mijn slentertochtjes tegengekomen. "Ja, je woont leuk, je hebt je leven op orde en je bent succesvol," de inmiddels ietwat verwaarloosde jongen met jampot glazen doelde op een deadline die ik bij een uitgeverij had. Ik was bezig een essaybundel te pitchen samen met negen andere lhbt schrijvers. De deadline was inmiddels verstreken en slechts één van ons negenen had de moeite genomen een pitch in te leveren, de rest reageerde niet meer. Ik had de nacht ervoor ijlend en huilend in mijn bed gezeten omdat ik mijn schrijven zo slecht vond. Ik was ervan overtuigd dat

de uitgever het lachend terug zou sturen 'Wie denk je wel niet dat je bent!' Maar die kreupelende realiteit schrok hem niet af. We waren allebei zeker vijf jaar ouder geworden maar de leeftijd van de meisjes

die hij neukte was niet meegegroeid. Hij had nog steeds 'intellectuele' gesprekken in de Kentucky Fried Chicken om de hoek waar hij de volgende naïeve slachtoffer sprookjes kon verkopen.

Voor elk mens is 'een straat er tussenin' anders, maar wel altijd met een doel voor ogen: rijkdom, sociale cohesie of gezellige BBQ's achterin een tuin met een hoop kinderen

Ik woon dus inmiddels op de Dappermarkt, dat leven wat ik na die ene wilde avond zo graag wilde hebben. Ik vind er niets aan. Het is de tijdsgeest van doelmatigheid, die zich direct vertaalt naar hoe we de stad beschouwen. Iedereen heeft een straat die leidt naar hetgeen je naartoe wilt, de toekomst die je ambieert. Voor elk mens is een straat ertussenin anders, maar wel altijd met een doel voor ogen: rijkdom, sociale cohesie of gezellige BBQ's achterin een tuin met een hoop kinderen. In deze 'moderne' tijd zijn we zo bezig dáár te komen. Wat dat precies betekent is op z'n best een retorische vraag. Het bestaat niet. Doelmatigheid is een illusie die mee verandert naarmate het steeds dichterbij komt. Geef mij dus maar de Commelinstraat. Een bakstenen straat waar tenminste nog iets te dromen valt. Om de illusie op een beter leven vast te houden terwijl ik hoopvol naar de Dappermarkt kijk. ▲

Spetters in Parijs

Afgelopen zomervakantie fietste ik, samen met vriend en *Babel*-beeldredacteur Brent, van Brussel naar Parijs, een tocht van pakweg 350 kilometer. Ik zal je niet vervelen met verhalen over kanalen, ochtendnevel, motregen, modderwegen, Chimay blue, Napoleonese kastelen, havermoutrepen, lekkende band of muggensteken. Aangekomen in Parijs ontdekte ik immers dat er iets boeienders op het programma stond: een vertoning van een film van sir Paul Verhoeven in het roemruchte *La Cinémathèque* op quatorze juillet.

Tekst /// **Lucas Gortemaker** Beeld /// **Brent de Nef**

In Frankrijk geldt veertien juli als de dag waarop ruim tweehonderd jaar geleden met de bestorming van de Bastille-gevangenis de Franse Revolutie werd ontketend. Tegenwoordig verzamelt eenieder zich in Parijs vlak voor middernacht in alle arrondissementen rond de Eiffeltoren om op z'n minst een glimp van de grandioze vuurwerkshow op te vangen en daarbij het glas te heffen op de Franse eenheid. De dag ervoor fietste ik nog door een enorme stortbui langs de Seine. Hoewel Parijs volgens Gil Pender vooral onweerstaanbaar is wanneer het regent, ging ik desalniettemin op zoek naar een aangename schuilplaats. Hierbij stuitte ik toevallig op *La Cinémathèque*, een plek die ik al kende omdat mijn lievelingsfilm maker Agnès Varda daar vaak naartoe ging. Als een kleddernatte kat op fonkelnieuwe North Face-schoenen sloop ik, hongerig naar hun collectie films, het gebouw binnen. Mijn enthousiasme was groot toen ik ontdekte dat er hier – in samenwerking met Eye Amsterdam – van 14 juli tot en met 1 augustus een uitgebreide retrospectief op het werk van Paul Verhoeven zou zijn. Dit zwakte wat af toen ik op de kalender zag dat *Spetters* de enige film was die gedurende mijn kortstondige verblijf in Parijs vertoond werd.

Deze film uit 1980 is één van de laatste die Verhoeven regisseerde voor zijn vlucht naar Hollywood. Daar regisseerde hij een handvol films, waarvan *Total Recall* (1990), die zich grotendeels afspeelt in een nachtmerriesimulatie op Mars, mijn onbetwiste favoriet is. In Nederland was *Soldaat van Oranje* (1977) tot dan toe beslist één van zijn grootste triomfen, waarin hij met een relatief laag budget van vijf miljoen gulden een tamelijk overtuigend beeld van de Tweede Wereldoorlog schiep. Het schijnt dat Steven Spielberg hiervan dusdanig onder de indruk was, dat hij Verhoeven bij George Lucas aanbeval om *Star Wars: Return of the Jedi* (1983) te laten regisseren. In de periode na *Soldaat van Oranje* botsten Verhoeven en zijn vaste schrijver Gerard Soeteman met hun producent Rob Houwer. Bijgevolg stampten ze samen met Joop van Ende het productiebedrijf VSE films uit de grond.

Het eerste (en enige) wapenfeit van VSE films werd vertoond in de enorme *Salle Henri Langlois*, die ondanks de nationale feestdag nagenoeg uitverkocht was. Aanvankelijk zou Verhoeven *acte de présence* geven, ware het niet dat zijn recentste film *Benedetta* (2021) dezelfde week in Cannes in première ging. Nadat het mij was gelukt om een plaatsje tussen twee *connaisseurs de cinéma* in te bemachtigen, strekte ik mijn moegestreden benen. De film begon meteen. Eef, Hans en Rien, drie vrienden uit Maassluis, ambiëren om, net als hun idool

Gerrit Witkamp, motorcrosskampioen te worden. Ze worden alledrie verliefd op Fientje, die tabak van patatbakken heeft gekregen. Op slinkse wijze bedisselt ze een deal met Honda voor Rien, de begaafdste motorcrosser van de drie. En passant pakt ze met deze actie hem ook nog eens van zijn lieve vriendinnetje Maja af. Bovenin de Euromast verklaren ze elkaar de liefde en spreken ze bovendien de wens uit om ooit naar Japan te vertrekken. Hun geluk is echter van korte duur. Tijdens een testrit op een landweg met zijn Honda-crossmotor vliegt een plastic zak sinaasappelschillen in het gezicht van Rien, waarna hij dusdanig akelig ten val komt dat zijn onderlichaam volledig

Zoiets hadden ze hier waarschijnlijk nog niet eerder gezien en zonder het succesvolle vervolg van Verhoevens carrière in de Verenigde Staten van Amerika zou er absoluut geen aanleiding zijn geweest om deze film uit de archieven in Amsterdam op te duikelen

verlamd raakt. Ondanks de elektrische rolstoel die de meelevende buurtbewoners hem na zijn ontslag uit het ziekenhuis cadeau doen, belandt Rien in een diepe depressie. Fientje zoekt haar heil intussen bij Hans en daarna Eef en samen met Maja bezoekt Rien een bidbijeenkomst van de Pinkergemeente, waar de prediker in een winderige tent met handopleggingen tevergeefs probeert hem van zijn verlamming te genezen. Uiteindelijk stuurt Rien zichzelf met elektrische rolstoel en al onder een voorbij razende vrachtwagen.

Bij het aanspringen van de lichten in de zaal hing de vraag waarnaar men zojuist in godsnaam had gekeken in de lucht. In mijn samenvatting van de film heb ik de platvloersheid waarmee hij doorspekt is nog onvermeld gelaten. Een rij achter mij keken twee Françaises elkaar onthutst aan. Zoiets hadden ze hier waarschijnlijk nog niet eerder gezien en zonder het succesvolle vervolg van Verhoevens carrière in de Verenigde Staten van Amerika zou er absoluut geen aanleiding zijn geweest om deze film uit de archieven in Amsterdam op te duikelen. Het dieptepunt voor mij was de scène waarin een oude smeerlap met een wapenstok over Eefs kruis wrijft en vraagt: 'En als ik dit doe... vind je dat dan lekker?' Aansluitend wordt Eef op een bouwwerf in de pas gegraven metrotunnel van Rotterdam door een groep mannen

te grazen genomen. Na het zien van *Spetters* was Spielberg volgens Verhoeven bang dat de Jedi's 'meteen met elkaar zouden gaan neuken' en trok hij zijn aanprijzingen onmiddellijk in. Niettemin werd er door de Parijzenaars af en toe voorzichtig gegniffeld bij een simultaan geveinsde vrijpartij en om hondenbrokken die door de frikandellen werden gemalen. Uiteindelijk strompelde ikzelf, met een gezwollen linkerknie van het fietsen en de melancholische soundtrack van Kayak op de achtergrond, toch enigszins voldaan de zaal uit. Geheel in de geest van de op cimetière Montparnasse begraven Susan Sontag, koesterde ik namelijk de gedachte dat ik deze film eerder als camp zou kwalificeren dan als smakeloos.

Gelukkig was ik nog net op tijd bij de Eiffeltoren om samen met Brent van het vuurwerkspektakel te genieten. De volgende dag zouden we, nipt voor de invoering van de coronapas en de al te ernstige wolkbreken bij de grens, huiswaarts keren. Brent ontkurkte een fles rode wijn en vanzelfsprekend hief ik mijn glas op de landgenoot op wie ik die avond opeens onmetelijk trots was geworden: Paul Verhoeven, een 83-jarige revolutionaire viezerik die momenteel, na Elle (2016), Frankrijk veroverd met een film over een lesbische non. ▲

Hé lieve ik, tot aan de andere kant

Vorig jaar schreef ik in het septembernummer een essay over identiteitsreizen. Ik mekkerde terug als respons op het veelvoorkomende gezeur van mijn leeftijdsgenoten over de gevierde reizen naar verre oorden, met als doel een Ik en een zogenaamde persoonlijke kracht te vinden. Ik ving aan met de fenomenologie van Heidegger, die gewichtig sprak over de mogelijkheid voor het begrijpen van je eigen wezen. Als het al mogelijk is, zou dat onafhankelijk zijn van waar je je bevindt. Toch leek dit jaar het verlaten van mijn bekende omgeving wel degelijk noodzakelijk om te voelen dat ik besta. Ik ging, ik leefde, maar verdwaalde al snel in mijn eigen tegenspraak.

Tekst & beeld /// Sofia de Valk

Toen ik mij vorige zomer boog over de geprivilegieerde zoektochten naar onszelf in , gaf ik een ietwat pretentieuze kritiek middels een genuanceerde interpretatie van Heidegger. Hij stelt dat het betrappen van jezelf een absurd idee is, maar dat men in ieder geval ten eerste het 'zijn' van het *Dasein* van de wereld moet kunnen vatten. Ofwel: jezelf tegenkomen vergt het intensief bestuderen van onze ervaringswijze en eenheid met de wereld. Binnen die ervaring van gewaarwording zou men de zojuist getheoretiseerde 'zijns' ervaring moeten 'betrappen', ongeacht het uitzicht. Het gaat over het bewustzijn en de intentie die je hebt, hiervoor hoeven we niet te vluchten van onze thuisbasis en vertrouwde spiegels aan de muur. Of toch wel, nu ons bestaansgevoel zo troebel lijkt de afgelopen tijd? Nu een jaar nadat ik het essay schreef, sta ik nog steeds achter het idee dat er sprake is van een luiheid en privilege in gemakzucht onszelf te willen begrijpen door middel van 'introspectie' op een plek waar men de omgeving niet kent. Of nog belangrijker, de omgeving jou niet kent. Hiermee bekritiseerde ik niet het reizen zelf, want het zwerven over gerimpelde gebergten en door luid zingende winden, daar ben ik ook een liefhebber van.

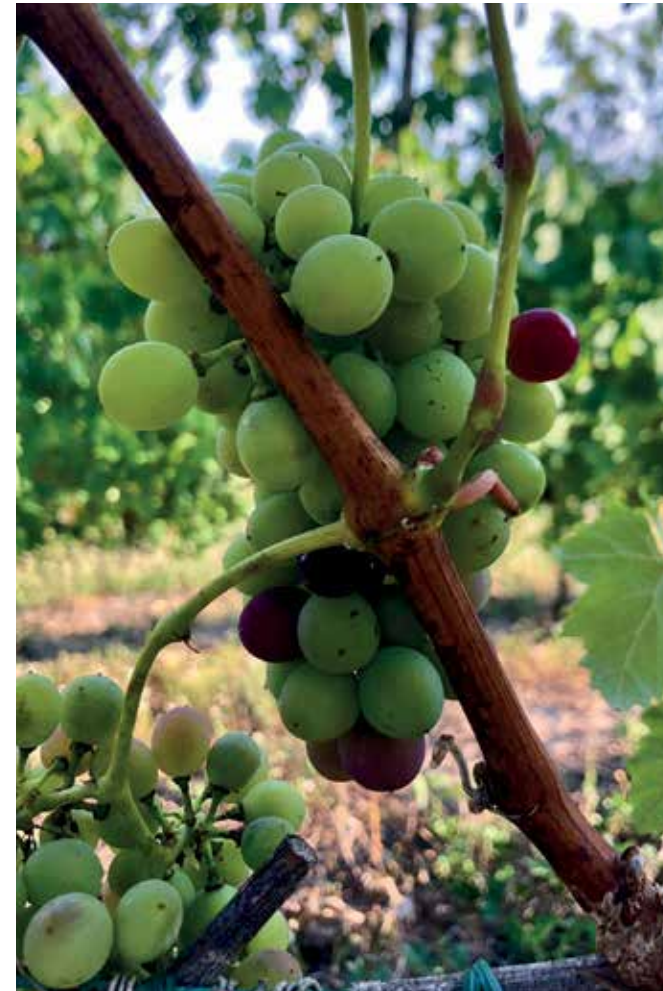
Deze zomer ging ikzelf ook weer in mijn eentje op pad. Ik bevroeg mijzelf streng waarom alleen, opdat ik niet zou trappen in mijn eigen preek van een jaar geleden. Dit jaar had het fenomeen om alleen grenzen over te gaan een nogal ambigue werking. Het was vanzelfsprekend dat ik weg moest. Ik had genoeg van mijzelf, van mijn lichaam, van mijn adem en de blikken van de muur, na maanden van mondiale isolatie. Terwijl ik dit alleen al denk, betrap ik mezelf op het extreme misplaatste gebruik van woorden en eenkennigheid van vrijheidsbeleving. 'Isolatie' is een begrip dat in tweeën te snijden is. 'Mondiaal', daar weet ik veel te weinig van, het is stupide te zeggen dat de hele wereld iets hetzelfde ervaart. 'De muren' om mij heen waren dikker toen ik gedwongen was opgenomen. En 'mijn lichaam'; is waar ik dankbaar voor ben, wanneer ik het nieuws lees en zie dat mijn lichaam het symbool is van mijn vrijheid. Mijn lichaam mag be-

wegen, kiezen voor wel of niet een spuit, en het belangrijkste van al; zij kan het land verlaten, zonder dat ergens een bom ontploft. We moeten niet vergeten dat je alleen op vakantie kan als je een thuis hebt. En ik heb een thuis omdat ik kan zeggen: 'tot zo'.

We moeten niet vergeten dat je alleen op vakantie kan als je een thuis hebt. En ik heb een thuis omdat ik kan zeggen: 'tot zo'

Op de bonne voie, het dominospel in

Dus schrijf ik hier een nieuwe scepsis, over het vertrekken, het thuiskomen en wat er te tobben en te zeiken valt over reizen. Wat betreft mijn eigen toezegging om te trainen, vallen mijn benen al in een spa-gaat. Enerzijds; als mijn vakantie een oplossing was voor een aankomend gevecht met mijzelf, dan betreur ik dat. Als ik echter zeg dat ik

het deed om te vieren wat er te vieren valt, breekt mijn wellicht overdramatische tranendal open; misschien net op tijd. Ik was, als waar-schijnlijk zovelen, hopeloos verloren in de verte aan het kijken toen de zomermaanden ten gade sloegen. Alhoewel er prille vrijheidsklokken luidde en de openluchtborrels mijn agenda overnamen, voelde ik mijn keel vernauwen bij het idee nog een periode in te gaan waarin nieuwe wandelroutes bedacht moesten worden en wekelijks de witte stokjes obsessief in mijn neus zouden moeten wroeten. De stad op palen leek onder mijn voeten te wankelen, de bebouwde zijden van de straten naar elkaar toe te klimmen. Het grachtenwater waar ik in zou tuimelen bij de instorting van mijn energie en uithoudingsvermogen, leek net zo bevuild als de binnenkant van onze vervaalde en stoppels-veroorzakende zweetkappen. Weg moest ik, weg. Zo min mogelijk regels, bonnetjes, en bedoelingen om rekening mee te houden. In een oprisping om 23.30 's avonds, surfte ik naar de site van Interrail, die treintickets waarmee men gedurende een zelf-bepaalde periode en een afgesproken aantal reisdagen op de bonne voie mag reizen. De verschillende prijsklassen van de reis-deals, die zeven jaar geleden nog een mainstream hype waren, doemde nu op als grote oranje-kleurige aanbiedingen op mijn computerscherm. Ik boek een deal die twee maanden geldig blijft en tien volle reisdagen behelst. Dat is normaal gesproken de duurste combi, maar ik smoor een stiekem plannetje, vooruitdenkend aan het nieuwe studiejaar; waarin ik straks, bij het geval van wéér genoodzaakt online-onderwijs, van een geluk bij ongeluk mag spreken met wat mogelijke uitstapjes achter in m'n broekzak. Vijf dagen later stap ik op de trein. Zuidwaarts, van-

Ik voelde mijn keel vernauwen bij het idee nog een periode in te gaan waarin nieuwe wandelroutes bedacht moesten worden en wekelijks de witte stokjes obsessief in mijn neus zouden moeten wroeten

zelfsprekend, daar blijken de mensen altijd losser, onvoorspelbaarder en temperamentvoller. Alle remmen moeten op een *verstandige* manier tijdig uitgelaten worden. Die zwoele zonovergoten zielen zouden aan alles voldoen wat ik nodig had.

Die vanzelfsprekendheid is kennelijk unaniem als *waar* bestempeld. Ik was niet de enige tante Sidonia die met lange ranke passen boven de liefvallige Italianen uittorende. Al was ik misschien eigenwijs met mijn op de *bonne voie*-mentaliteit en het volgen van een intuïtie die alleen nog onbekende vergezichten zou aantrekken; het bleek dat dit jaar het toeristische kroos van luidspreekende Nederlanders zich in het land van pasta en zon had vermenigvuldigd. Zoals een virus de aantal besmettingen en sterfgevallen radicaal kan doen stijgen, kan zij de mens ook radicaal doen uitputten zodat er geen egale waaiervan vakantiegangers meer op de kaart van Europa te treffen is. Enkel een lijn waarlangs iedereen gebogen en zwetend achter elkaar aan sjokt. Dat de gemiddelde Nederlandse vakantieganger maar al te graag herkent wil worden, lijkt een erkend gegeven. Al is het door overal met grote voeten binnen te stampen, diens mening wat betreft de stem van de treinconductor over het station te gillen of door op een magische wijze overal tegen je aan te botsen, terwijl je nog probeerde zo onopvallend mogelijk in de lege straten te verdwijnen. Wij Nederlanders kennen vaak het principe niet van zogenaamde camouflage kleding of van het ‘op zijn minst proberen’ de melodie van de lokale taal te imiteren. Ik zeg niet met volle trots ‘wij’, maar ook ik word doch als *olandese* herkend in de *piccolo gastronomia*, aangezien ik blijkbaar de zevende gast was die vegetariër was en dus ook wel uit het voor hen kleine en platte exportlandje moest komen. Sterker nog, de man met de grote snor, die grote stukken Bolognaham tot flinterdunne plakjes langs het vlijmscherpe mes veegt, vertelt mij dat zijn gasten vandaag de dag, nergens anders meer vandaan komt. Wij waren de eerste overlevers maar komen nu wij geproblematiseerd worden, allemaal op kruistocht naar het land waar het dominospel in Europa begon.

Het was daar dat ik mijzelf schreef: ‘Hé jij, we moeten even rennen, maar tot zo’. Toen ben ik terug gesprint

Zwoele zomeravonden bestaan overal

Enfin, ik heb mij toch een weg gebaad door de overladen stations waar de gemiddelde vakantieganger zich gedraagt alsof zij iets te bevchten heeft. Door alleen te blijven wanneer ik keuzes maakte en de

bordjes niet als leidraad nam, ontglipte ik de doorgaanse overstap-plekken en voorspelbare scenario’s. De Italiaanse zwoele zielen ben ik tegengekomen, ik heb mij laten strelen door de zon, mij in zalig koud beekwater laten wassen en mijn vingers de prille druiven voor de wijn van de avond laten aaien. Ik heb geproefd van de rode harten, en als een doornroosje spinnenwebben gekapt om een desolaat huisje weer woon-klaar te maken. Maar al ver voor ik daar in het Piemonte-tese gezang geraakte, overviel een eerste tinteling van ongelooflijke temperamenten mij al in een Romeins stadje in Zuid-Frankrijk, waar de invloed van Italiaanse schoonheid door *Palais des Papes* al iets verraadde van wat nog komen moest. Ook de hitte bestond hier alvast, al dan niet in de eerste plaats door de vele theaterlichten die elk minstens één trottoir verlichtte. Vanaf het begin van mijn reis liet ik mijn blik varen middels de termen die ik afgelopen jaar bestudeerde voor Filosofie; spelen, symbolen, feest en perceptie. Ik zou onderweg ook nog een essay moeten schrijven en hoopte mij te laten inspireren door mijn veranderende omgeving. In de omgeving van dit stadje, Avignon genaamd, zou ik een zieke oom bezoeken, die momenteel huist in een grote witte kliniek met een tuin zoals Nietzsche die zou beschrijven. Bij aankomst in Avignon kwam ik echter onverwachts terecht in een volmaaktheid van de derde term uit één van de boeken die ik onder mijn arm meedroeg. Het was er ‘feest’. Zoals een feest moet zijn; een viering binnen een gesloten gezelschap, maar onder-tussen volledig in het teken van het samenbrengen van alle verschillende mogelijkheden. Wegens het Theaterfestival van Avignon dat zich jaarlijks voor een maand over de gehele stad verspreid, werd in alle straatjes gedanst en kwamen vlaggen en kostuums in parades voorbij om mij naar hun theatertje te lokken.

Door lieve Franse hostel-genoten werd ik uitgenodigd voor een feestje van hun theatercompagnie. De jongens waren zo vriendelijk, lichtelijke theatraal en flamboyant, doch gewoontjes en beheerst voor ons begrip van de Parade te Amsterdam, waardoor ik besloot om later, wanneer zij al vooruit waren gegaan, aan te haken en mij te laten verrassen door een kunstenaarsavontuur. Niet wetend dat ik naar een zeer exclusief feest op weg was, loop ik een steegje in, waar voor een klassiek maar ietwat beschadigd gebouw, een wirwar van Franse voetjes hun kleine hakjes vóór staan te stomen, een knappe jongen een stel spelkaarten schudt en een drietal zware mannen hun mouwen opstropen om mij te identificeren. Ik noem mijn naam, ontvang vier jokers en betreedt de trappen die mij naar de derde verdieping leiden. Vanaf de tweede hoor ik al de tonen van een contrabas, boven voegen de viool en drum zich erbij. Fantaseer zelf hoe de kamer precies was aangekleed en hoe het met mij af zou lopen. Ik geef enkel nog mee dat het voelde alsof ik per ongeluk in een verkeerd kostuum, op een verkeerde filmset was beland en mij liet meebewegen op het geluid van de klingelende wijnglazen, het ritme van de jazz en de Franse kreten van extase in het romantische rode licht. Het bestaat dus toch.

Slechts zamen

Zo zag ik een deel van de val van een dominospel en het opzetten van een theaterparade. Beide in hetzelfde eenkoppige reisgezelschap; mijzelf. Eigenlijk liep ik nergens tegenaan, niet tegen een ik, niet tegen een reflecterende spiegel, ook niet niet tegen een paal of verlangen en eisen van anderen. Ik voelde vooral mijn benen lopen, vooruit, soms met een sprongetje, zichzelf voortbewegend richting meer.

Meer, maar zonder enig iets dat mij toesprak of nafloot. ‘We gaan nog niet naar huis, nog lang niet, nog lang’, neuriede in mijn hoofd. Terwijl een stemmetje achter in mijn hoofd mij alvast geruststelde voor het tegenbewijs. ‘Er is niet iets als thuis. Want jij bent eenzaam. Slechts zamen met jou zul je één zijn.’

Het stemmetje hoorde ik voor het eerst toen ik in Florence aan een blauw-gekleurde spijlen tafeltje zat van een prijzig visrestaurant, waar ik niets zou bestellen. Het bevond zich in de enige straat die nog verlaten was en breed genoeg om de hitte over ruimte te verdelen. Ik zat in een roes van overmacht en teleurstelling, door mijn eigen voorgelogen onvoorwaardelijkheid voor het altijd willen opdoen van kunst en sfeer. Het was dat ik geen geld meer had en wist dat ik terug moest, naar een plek waar mijn bed al betaald was. Ik hoorde alleen niets roepen, niets dat mij terug wilde, niets dat heimwee op riep. Ik zag ook geen uitzicht in het zuiden, en mijn telefoon vertelde niets. Het was daar dat ik mijzelf schreef: ‘Hé jij, we moeten even rennen, maar tot zo.’ Toen ben ik terug gesprint. Met exact dezelfde de bus, de dezelfde treinen en heb ieder logeer-adresje nog een keer persoonlijk bedankt. De druiven waren ineens al verkleurd en Avignon bleek buiten de theatermaand een stil verlaten stadje, waar de meeste deuren gesloten zijn. Ik stapte net als op de heenweg over op Parijs, snelde langs het barretje, waar ik de laatste espresso had gedronken. Ook in Amsterdam bleef ik nog even rennen, zoekend naar mijn acclimatisatie knop. Mijn vrienden zoekend en mijn huis herinrichtend, vloek ik naar de grauwe wolken. Maar langzaam, nu de week bijna voor de derde keer opnieuw begint en ik het ritme van de pont weer uit mijn hoofd ken, durf ik te zeggen: ‘Hé jij, ik ben weer thuis.’ ▲

Richtlijnen

Tekst /// **Lotta Heijna** Beeld /// **Winonah van den Bosch**

Kus me
Bijt me
Lief me
Vrij me
Vlieg me
Leid me
Laat me

verdrinken
zonder adem

Neem me
Hou me

vast
van mij

Geef me

je handen
je vingers
je mond
je hart

Vrees me

onverzadigd
uitgehongerd
vastgebonden

Steel me

leeggeroofd

Of schaak me

Deel me

meer of minder

Speel me

lief

En streel me

teder

Kijk me

Bind me

hard
aan jou
vertrouw

En dood me

In het klein

Welkom in mijn associatie circus

Ik zie een vogel; hij doet mij denken aan mijn opa; laatst zag ik een man van 84 jaar oud over een touw op zesendertig meter hoogte koorddanssen; een koord, ik moet nog flosdraad kopen, of nee juist tandenstokers, dat is beter voor het rozige vlees tussen mijn klompjes marmer; jammer dat ik toch Griekenland niet heb kunnen bereiken deze zomer, nergens heeft dat witgrijs gegolfde gesteente zoveel geur als op Kreta; och ja die geur. Het mooie van geur vind ik, is dat het niet echt te herinneren valt, wist je dat? We herinneren ons het sentiment, de ervaring om de geur heen, maar we kunnen een geur niet als gestalte voor ons denken, zoals we beelden visualiseren door onze ogen te sluiten. Of de herkenning bij een vleugje neus-nostalgie, daadwerkelijk komt door dezelfde samenstelling van geur atomen die ik eerder heb geroken, durf ik niet te zeggen, het komt in elk geval in de buurt. Het gegeven dat mijn zintuigen verschillende plekken en momenten onlosmakelijke aan elkaar verbinden, door de herkenning van één situatie uit mijn verleden, vraagt mij dunkend om mee te spelen met de mogelijkheden van de vormen en kleuren. Om te knutselen aan ‘toen’ en gestunteld te worden door het ‘heden’. Want geur maakt een schoonheidservaring uiteindelijk als het ware ‘definitief onherroepbaar’.

In mijn hoofd spant zich een soort draad die meer dan tweentwintig miljoen indrukken aan elkaar knoopt, soms door woorden, soms met andere taalvormen zoals een bepaalde intentie van een handgreep, met knagende stiltes of radeloze wind. Iedere indruk is met minstens vier anderen verbonden, waarvan je de bijpassende knooppunten zoiets als ‘connotaties’ kan noemen. De indrukken huppelen samen, maken salto’s en pirouettes. Alles komt uit de echte wereld, maar komen vaker terug dan in de werkelijkheid. Zo grinnik ik vaak in gedachten op straat, door een bizarre samenkomst van omstandigheden. Dan weer vinden anderen dat ik veel vraag, of nog erger *lul*.

Ach ja, ik kneed mijn waarneming graag met mijn handen; gebruik mijn ogen en neus om de wereld te laten overdrijven. Ook met mijn stem en mijn oren maak ik de wereld constant groter, verdrietiger of mooier. De ideeën die ik bij het ene binnen handbereik liggende object ontmoet, linken zich sneller dan het licht aan een ander verhaal dat mij eergisteren werd verteld. Het leven lijkt vaak te kort om alle mogelijke concepten op de kaart te zetten. Alle minuscule ideeën worden zo levensverhalen van kleine-op-de stoep-verloren-speldjes en dronken-schoenen-die aan-een-lantaarnpaal-hangen. Onbeschreven verhalen, onbeleden ontmoetingen, sommige zullen zelfs nooit helemaal ‘afgedacht’ worden.

Afgelopen *Babel*-jaar vond ik genot in het bevragen van anderen naar hun verhalen en bezinningen. In interviews en gesprekken vroeg ik naar het ‘hier’ en ‘nu’ en de mens achter verhalenvertellers, in welke vorm dan ook. Ik vind het fijn om te zien hoe mensen soms ook *mensen* zijn en hoe hun verhaal net ‘daar’ het mijne aantikt. Het interesseert mij hoe een non-fictieve personage dat voor mij zit, zonder diens bedoeling, door diens familieverhaal een nieuwe fascinatie in mij aanwakkert voor mijn eigen onzichtbare jeugdvriend van vijftien jaren terug. Zowel de mensen die ik spreek, als de hond die ik een uur eerder nog zijn verloren baasje zag uitlaten, slingeren associatieve beelden mijn hoofd in, die ik vervolgens graag onvermijdelijk teruglees in een volgend gedicht waar ik met mijn neus in val. Soms bedoelde men het niet zo. Soms lijken mijn waarnemingen toch ‘zin’ te maken.

In deze maandelijkse column zal ik jullie meenemen in het grenzeloze scala van indrukken, die achter mijn oogkassen met een vanzelfsprekendheid als een *advanced* dominospel worden uitgestald, als één kloppende eenheidsworst. Ik neem jullie mee mijn straat op, en ook de straat van mijn buurjongen; we zullen een kindje een chocolade-ijsje zien morsen en dit enigerwijs verbinden met het stof van de vallende muur in 1989 en de blik van Mo, een mede-bewoner in een psychisch-somatische kliniek, die telkens vergat dat hij niet meer kon lopen. Misschien vertel ik af en toe een droom of opper ik juist waarom liever niet. Horoscopen en roddelbladen zal ik *proberen* te vermijden, clowns en zeepaarden passeren sowieso de revue.

Hallo medemens, welkom in het associatie circus van mijn hoofd. ▲

Tekst /// **Sofia de Valk** Beeld /// **Dorota Dabrowska**

Pornografie: Een weerspiegeling van de samenleving

De eerste pornografische films verschenen rond de periode van de voorlaatste eeuwwisseling. Ondanks dat pornografie al meer dan honderd jaar rondcirkelt, bestaat er nog relatief weinig constructief onderzoek naar de gevolgen ervan op ons seksueel gedrag of de mate waarin het onze perceptie omtrent seksualiteit beïnvloedt.

Desondanks zijn er tot nu toe twee - nauw samenhangende - theses binnen dit onderwerp. Enerzijds gaat het over de algemene perceptie van seksualiteit en hoe pornografie een norm bepalende rol kan innemen. Anderzijds wordt de vraag gesteld over de individuele ervaring van seks en sensualiteit - wat zich noodzakelijk afspeelt in een samenleving waar pornografie mogelijkwerijs een normbepalende rol inneemt.

Tekst /// **Jens Rummens** Beeld /// **Lucas Gortemaker**

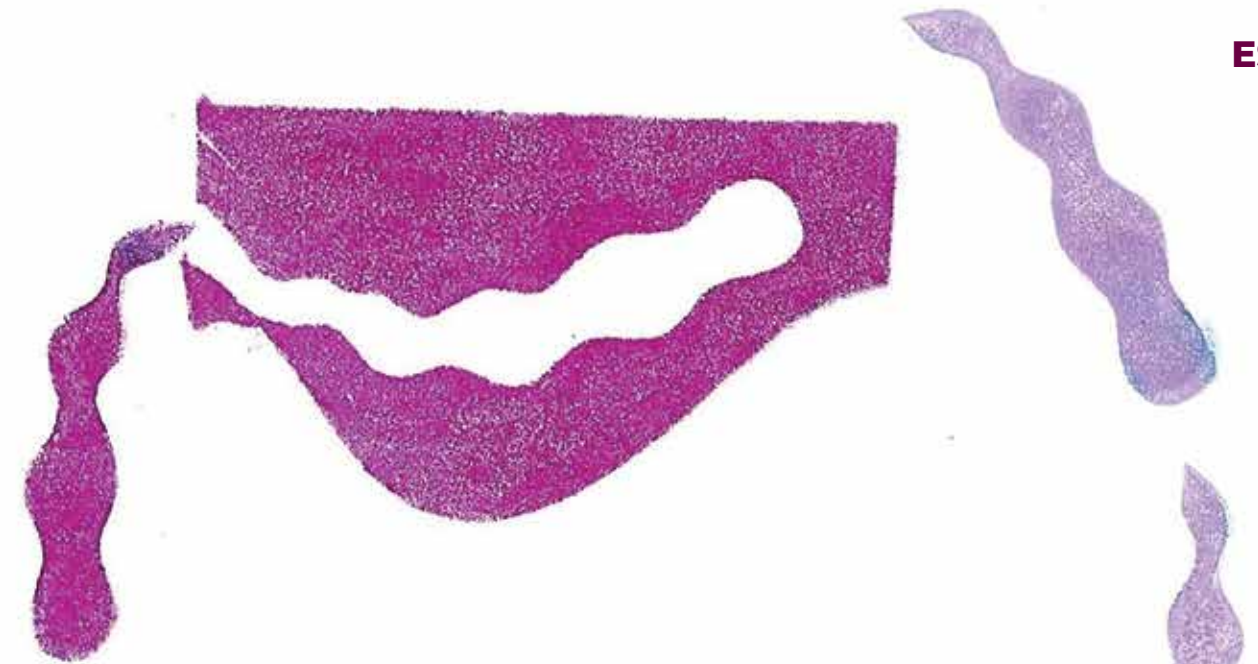
Le *Coucher de la Mariée* uit 1896 was de eerste als erotica gecategoriseerde film. Feitelijk houdt het niet veel meer in dan een vrouw die zich uitkleedt en in bad gaat. Vrij onschuldig dus. Niet meer dan twaalf jaren later werd de tweede erotische film gemaakt *A L'Ecu d'Or ou la Bonne Auberge* (1908), wederom door de Fransen. Deze was daarentegen al veel meer in het stramen van hedendaagse pornografie als het aankomt op regie en vorm. Centraal in het 'verhaal' staat een man die twee dames weet te verleiden. Vervolgens zijn het dan ook die twee vrouwen die zich in de eerste plaats ontfermen over de man, en niet andersom. In die zin komt dit erg overeen met het gros van de eigentijdse pornografie die je vandaag terugvindt op sites als Pornhub of dergelijke. Wat belangrijk is om hier op te merken qua sociaalhistorische tijdsindicatie is dat rond deze periode nergens in de wereld vrouwen stemrecht hadden, op Nieuw-Zeeland en Finland na. Toch is het dan frappant dat de formule, regie en inhoud van pornografie in honderd jaar bijna niets is veranderd. En als ze van koers veranderd zouden zijn, is dat op een manier die onwenselijk is voor het zelfbeeld van jonge mensen: perfecte gigantische voorgevels, penissen alsof ze van Pegasus zouden kunnen zijn en andere onhaalbare vormen en maten. Het punt hier is dat de vorm van pornografie, en daarmee diens norm, relatief constant is gebleven. Dit roept natuurlijk allerhande vragen op. Zoals onder andere de vraag hoe dit onze kijk op seksualiteit qua verwachtingen al dan niet beïnvloedt, maar ook hoe het jóúw seksualiteit beïnvloedt. Met dat laatste doel ik dan specifiek op persoonlijke erotische stimulansen en ervaringen, ofkort gezegd de lichamelijk gevoelsmatige seksualiteit.

Erotiek tot instrument

Hierboven is reeds aangegeven hoe de vorm van pornografie constant is gebleven sinds haar ontstaan. Je kan hierbij denken aan regie of

verhaal maar vooral aan de verhouding tussen de twee personages in de film: de manier hoe de een met de ander omgaat en andersom. En voor de vraag hoe pornografie normbepalend is geweest, lijkt één principe althans erg naar voren te springen, namelijk het principe van instrumentalisatie. De eerste erotische films werden nog weinig geregisseerd, in vergelijking met vandaag de dag waar acteurs vaak wel vijf tot twaalf uur op de set verblijven! Toch waren dat andere - minder geëmancipeerde - tijden. Wat daar op beeld verscheen was een kopie van wat er zich echt kon afspelen in de slaapkamer. De regel was dat de

**Zo wordt pornografie
niet alleen gebruikt als
erotische stimulans,
maar wordt deze
orde voortgezet bij de
daadwerkelijke act**

man de vrouw als niet meer dan een voorwerp gebruikte om te masturberen, erg cru gezegd. De tendens - waarbij de vrouw de man tot erotisch genot leidt - werd en wordt dus keer op keer visueel bevestigd door het destijds te zijn gaan vertalen naar erotische films.

Laten we dit principe van bemiddelen of instrumentaliseren verder onder de loep nemen. Losstaande van de sekse of het gender van welke partner dan ook, is er wel een tendens opgetreden die deze voorbij streeft en wellicht niet alleen aanwezig is binnen het seksuele terrein. Iedereen kent het onderhand vaak genoeg herhaalde riedeltje van individualisme met bijbehorende implicaties. Dit individualisme is gehuisvest in een consumptiemaatschappij waarbij er geleefd wordt aan de hand van consumeren. Het gebruiken van materiële middelen tot het bereiken van immateriële doelen zit in de wortels van het huidige menselijke gedrag. Denk bijvoorbeeld aan de bepaalde kleren die mensen komen om hun identiteit te vormen. Dit hoeft dan helemaal niet fatalistisch opgevat te worden, maar dit heeft wel bepaalde implicaties als het aankomt op de perceptie en omgang van seksualiteit. Zo wordt pornografie niet alleen gebruikt als erotische stimulans, maar wordt de orde, verbeeld in pornografie, voortgezet bij de daadwerkelijke act. En nu is ook dat laatste - zonder al te veel willen te veralgemeniseren - niet meer per se noodzakelijk gender of sekse verbonden, lijkt mij. De structuur waar er in seksueel gedrag - bij zowel masturbatie als de daadwerkelijke daad met een partner - een element van materiële bemiddeling aanwezig is, is blijven hangen en zelfs voortgezet naar een groter gebied binnen seksuele omgang.

De essentie van wat constant is gebleven en in zekere mate is uitgebreid, is het principe waar de één (doorgaans nog steeds de man) de ander of het ander (pornografie) als instrument gebruikt voor een orgasme. Bij de afwezigheid van een partner is de stap naar (internet) videopornografie van verwaarloosbare moeite - zeker vandaag de dag. Wat hier gebeurt is dat pornografie als superstimulus wordt gebruikt die de meeste fantasieën te boven gaat. Het is een middel tot het bereiken van een doel, en daar dient het ook voor. Het probleem is alleen dat in de pornografie hetzelfde gebeurt en bijna altijd vanuit het perspectief van de man: de ene acteur gebruikt de ander tot het bereiken van een (in de films) mega-ejaculatie. Dus zowel op het beeld, als bij het masturberen is er sprake van het gebruik van een object. Dit is een problematisch aspect. Gedurende de afgelopen honderd jaar is deze structuur bepalend geweest voor de algemene perceptie van

seksualiteit. Dus zelfs wanneer er sprake is van een seksuele daad mét een partner treedt dit patroon weer naar voren.

Ook verlichtingsfilosoof bij uitstek, Immanuel Kant, zei iets gelijkaardigs in zijn ethische leer de deontologie. Hij stelde dat je in het algeheel niemand als middel tot doel mocht gebruiken. En zo redeneerde hij ook als het ging over seks: dat je de een niet als middel kon gebruiken voor het doel van eigen genot. En uiteraard moeten hier kanttekeningen worden gemaakt. In het bijzonder in het geval van liefde. En hier beroep ik mij op de genialiteit van Slavoj Žižek, die vooraan in dit magazine uitvoerig wordt besproken. Hij stelt dat om te ontsnappen van artificiële masterbutoire seks, we liefde nodig hebben. En precies omwille van het gegeven dat het daar in essentie draait om, zonder te overromantiseren, het bevredigen van de ander. Hierbij vervalt dan ook gelijk de doctrine van Kant, want daar gebruik je niemand als middel voor eigen genot (in de eerste plaats) maar is het bevredigen van de ander het doel op zich. Wat plastischer uitgedrukt: liefde is een werkwoord dat dichterbij geven ligt dan nemen.

Denk maar aan verwachtingen omtrent lichamelijke sensaties die niet geëvenaard kunnen worden of wrangen

Pornografie is geïnternaliseerd in de samenleving

Iedereen heeft wel eens porno gekeken. En dat is uiteraard geen zonde waardoor je naar de hel gaat. Hoe dan ook komen we hier tot de tweede these: hoe ontwikkelt een individu zich op seksueel vlak in een tijd waar bijna veertig procent van het internet (gratis) pornografie is. Er sluipen dus allicht diepere psychologische of fenomenologische gevaren in het (excessief) bekijken van pornografie. Alle kinderen uit de generatie Z zijn opgegroeid in een omgeving waar gratis internetpornografie slechts een paar muistoetsen van ze verwijderd is. Daarnaast is de gemiddelde leeftijd waarop jongeren beginnen met masturberen ongeveer tussen de dertien en veertien jaar. Als we nu kijken vanuit het fenomenologische perspectief wat opgroeien in een periode van internetporno betekent voor het seksueel gedrag, zijn er mogelijkerwijs enkele hypothesen die zich aanbieden. Wanneer je opzoek bent naar erotische uitlaatkleppen op een leeftijd van zo'n dertien jaar is het internet de makkelijkste zet. Eveneens omdat die leeftijd doorgaans nog als jong wordt beschouwd om daadwerkelijk al aan geslachtsgemeenschap te gaan denken. Wat er vervolgens gebeurt

is dat jongeren (statistisch vaker jongens) zich seksueel ontwikkelen aan de hand van internetpornografie. Enerzijds kan dit in deze cruciale fase van de ontwikkeling bepalend zijn voor het beeld en de norm dat jongeren overhouden aan seks, zoals hierboven reeds besproken werd, maar anderzijds is de persoon lichamelijk gehabitueerd geraakt aan het masturberen met pornografie. Telkens als de jongere erotische verlangens voelt opkomen, zal het lichaam gewend zijn geraakt aan de bekende vorm van bevrediging. Dit zou dan vervolgens problematische gevolgen kunnen hebben wanneer het daadwerkelijk op de daad zelf aankomt. Denk maar aan verwachtingen omtrent lichamelijke sensaties die niet geëvenaard kunnen worden, het hierboven genoemde instrumentaliseren van de partner of een algeheel verstoorde seksualiteit. Tevens is seksualiteit niet alleen iets geestelijks, qua wat je opwindt, maar is het voornamelijk iets lichamelijks. En het is dit laatste aspect dat telkens zal ontbreken bij het bekijken van pornografie.

Wat ook een trend is, is dat de leeftijd waarop de eerste keer aan geslachtsgemeenschap gedaan wordt aan het stijgen is. Dat is ook niet zo verrassend als je kijkt naar de erotische kwaliteit die momenteel zomaar beschikbaar is. Pornografie vandaag de dag is veelal visueel superieur ten aanzien van de eigen fantasie. De beelden zijn volmaakt: extra super mega HD. De acteurs die erin spelen zijn seksuele halfgoden en alles verloopt geruisloos. Het is dus puur beeldend. Je dient geen emotionele toewijding te maken aan je 'instrument' en het biedt gegarandeerd erotisch succes. Daarbij kent porno tegenwoordig een quasi opvolger: geavanceerde sekspoppen. In het geval van Japan leidt dit zelfs tot een historisch dieptepunt van de geboortecijfers. Veel mannen hebben daar tegenwoordig de kans om met een pop met artificiële intelligentie samen te zijn. Daar is dan niet alleen de erotische kwaliteit perfect afgesteld naar de wens van die persoon maar kan hij (of zij) daarbij een emotionele toewijding voelen (hoe gek dat ook mag klinken in het geval van een pop). Toch komt de sekspop als opvolger van pornografie ook met opvolgende problemen. Namelijk dat ook hier juist in nog grotere mate er een principe van instrumentaliseren is; dusdanig dat ze de mens er voor hebben vervangen - wat langs de andere kant allicht nog niet per se slecht hoeft te zijn als je de deontologie van Kant erbij neemt.

De toekomst van pornografie

Uiteraard zijn er ook alternatieven - en gelukkig maar. De belangrijkste troef die we dienen op te zoeken lijkt mij het gegeven van emotioneel engagement. Natuurlijk is dit niet even evident voor iedereen, en zeker voor singles in een samenleving waar singles haast worden gemarginaliseerd. Allicht is dan de eerst volgende stap het zoeken van alternatieven voor het visuele. Een manier is auditief. De site Voxxx is daar onderhand al mee begonnen. Het enige probleem voor de meeste Nederlanders is dat het momenteel enkel in het Frans is. Maar ongetwijfeld zijn er (binnenkort) alternatieven in de omloop. Het voordeel bij audio is het wegnemen van de visuele normativiteit die bij normale pornografie erg opdringerig kan zijn, en het gehoor geven aan lichamelijke wensen.

In de pornografie en de gevolgen hiervan op de samenleving schuilen nog vele mysteries. En jammer genoeg moet het harde empirische onderzoek nog op zich laten wachten. Toch zijn er al aardig wat hypothesen en vermoedens over de effecten ervan. En laat me nogmaals duidelijk maken dat er niks mis is met een erotische stimulans op te zoeken, zolang je maar in acht blijft houden dat dit onderscheiden moet worden van een daadwerkelijke intieme geslachtsdaad. ▲

#ruttocratie

De Nederlandse taal barst van mooie, vreemde, bijzondere en wanstaltige woorden en uitdrukkingen. Elke maand pluist *Babel* er een uit. Deze maand staat in het teken van de 'ruttocratie'.

Tekst /// **Robin Phoelich** Beeld /// **Bob Foulidis**

De media brengen mij de laatste tijd amper plezier. Neem de polariserende en stereotyperende trend die rondgaat in de media, vooral wanneer het aankomt op het coronavirus en de vaccinatie-discussies. Deze worden echter weer overschaduwd door de steeds afschrikwekkender wordende situatie in Afghanistan en het haast vanzelfsprekende falen van ons demissionaire kabinet. Maar tijdens het doorlezen van deze alarmerende berichtgevingen, die overigens immer lijken te dalen in journalistieke kwaliteit, viel mijn aandacht tot mijn vreugde op de term 'ruttocratie' in een opiniestuk uit de *Volkskrant*.

Hoe meer ik hierover nadacht, des te meer drong het tot me door dat het hoogtijd is om deze term in te burgeren. De term is niet nieuw, zo werd er twee jaar geleden al gesproken over de ruttocratie in wording. Er is zelfs een hashtag aan gewijd. Op het eerste gezicht lijkt het misschien een enigszins flauwe doch semi-scherpe woordgrap, maar het is zoveel meer dan dat. Hoewel we technisch gezien nog altijd in een democratische samenleving leven, is een meer genuanceerde blik op de bestuursstijl van Rutte III niet enkel gewenst maar zelfs onmisbaar om de huidige politieke en maatschappelijke situatie te beschrijven. Het begrip 'democratie' biedt namelijk niet langer een geheel compleet en passende beschrijving van de huidige situatie. Het kan namelijk zomaar gebeuren dat een kritisch tweede kamerlid, hoe geliefd ook, een functie elders krijgt toegewezen. Ook worden beslissingen in de ruttocratie soms genomen op basis van Mark Rutte's gevoel, en is de logica of rechtvaardiging tegen de Tweede Kamer ver te zoeken.

Het is onnodig en onmogelijk om hier alle streken van de ruttocratie te beschrijven. Maar opvallend kenmerkend aan de ruttocratie is het standvastige gebrek aan transparantie richting de Tweede Kamer, media en burger. Dit leidt tot een ondemocratisch gegeven; de Tweede Kamer en media functioneren op het zachtst gezegd niet langer optimaal onder het bewind van Rutte. Het aftreden van het kabinet heeft niet veel verandering gebracht in deze zaak. Veel mensen zijn het praktisch al vergeten, net zoals de verkiezingen die zijn geweest. Er zijn meer dan genoeg redenen om te spreken van een nieuwe politieke werkelijkheid; de ruttocratie.

Maar wat deze term misschien wel het meest duidelijk maakt, is dat nuanceren van vitaal belang zijn als we taal willen gebruiken om de werkelijkheid weer te geven. Om de huidige stand van zaken te kunnen beschrijven, beoordelen en bekritisseren is het van belang dat we onze woordkeuzes op orde hebben, anders zou taal nog kunnen maskeren dat fundamentele omstandigheden aan het veranderen zijn. In dit geval kan een begrip zoals de ruttocratie ons doen heroverwegen of onze democratie nog wel zo democratisch is als we gewend waren. ▲

Babel, Maandblad voor de Faculteit der Geesteswetenschappen, Spuistraat 134, kamer 2.01F, 1012 VB Amsterdam, babel-fgw@uva.nl

Hoofdredactie
Freek Hays
Robin Phoelich

Redactie
Lucas Gortemaker, Lotta Heijna, Brent de Nef, Robin Phoelich, Jens Rummens, Tammie Schoots, Sofia de Valk, Teske Wortman

Eindredactiecoördinatie
Suzanne Hoogstraten

Eindredactie
Shannen Boekhorst, Amber Bregman, Camilla Henneman, Sanne de Jong, Elly Lewin, Marit Versantvoort, Lisa van der Werf, Lisanne de Zee, Annabel Zwagemaker

Beeldcoördinatie
Dorota Dabrowska

Fotografie
Amanda Vlieger, Danielle Kliwon, Sietske Arnoldus

Coverbeeld
Juliette de Groot

Illustraties
Winonah van den Bosch, Imke Chatrou, Dorota Dabrowska, Bob Foulidis, Fieke de Groot,

Webredactie
Danielle Kliwon

Redactieraad
Sarah Beeks, Reinier Kist, Everdien Rietstap, Thomas Rueb

Vormgeving
Luke van Veen,
www.lukevanveen.com

Druk
drukpartnerszuid
drukpartnerszuid.nl

Schrijven of illustreren voor *Babel*?
Babel heeft regelmatig plaats voor nieuw schrijftalent, fotografen en illustratoren. Mail ons je cv en recent werk.

Vind ons leuk
f i t

www.babelmagazine.nl

Zie ons archief in op de UvA-website van *Babel*. Je vindt ons in de A-Z lijst van je opleiding.

Rafelspel

Tekst /// Sofia de Valk Beeld /// Brent de Nef

Rafelspel

Bij het zien van de
rafelrandjes van de vrede,
ontvouwt zich iets
zoals bij de eerste keer ontwaken.

In een andere stad, met een andere taal.

Iets ontvouwt zich,
dat men almaar zal laten voortbestaan.
Zonder toe te geven aan
twijfel en echte vrees.

Voor een andere gestalte, van onbekend
formaat.

Je zegt jezelf,
stopt jezelf gerustheid toe.
Maakt de buitenkant roestvrij,
en schenkt met siroop tijdens het lage tij.

Zo, van:

De rattenstaarten in de schemerstralen,
zijn oké zolang je ze niet verafschuwd;
je hen niet
de zonovergoten dagen laat bederven.

Ook zware ballen zijn net te tillen,
wanneer je speelt, almaar blijft spelen.
Met de hoogte, de diepte en
met een vriendelijke kaatskracht.

De stad van de regen en
met haar dikke warme melodie,
blijkt een zaligheid,
zolang je speelt, kunt spelen, mag
spelen.

En je met haar gladde straatkeien als
podium,
mee vloekt met de straatveger.
Dan uitglijdt op de muziek,
op de muziek van dat mooie uur

De waarheid maakt echter overbodig,
en roept de vervloekte blauwe plekken
op
Je zal jezelf ongelovig maken,
maar gelijk geven als je onwakker wordt.

Dan zie je scherp:

We moeten de vrede bewaken,
samen, met lieve scherpe vouwwagens
We moeten haar bewaken,
maar inbegrepen van;

de rafelrandjes van het bestaan.